

РЕДАКЦІЙНА РАДА

Синьов В.М.

академік АПН України, доктор педагогічних наук,
головний редактор

Бех І.Д.

академік АПН України, доктор психологічних наук

Максименко С.Д.

академік АПН України, доктор психологічних наук

Бондар В.І.

академік АПН України, доктор педагогічних наук

Шеремет М.К.

доктор педагогічних наук, професор,
заступник головного редактора

Мартиненко І.В.

відповідальний секретар редакційної ради,
кандидат психологічних наук, доцент

Барко В.І.

доктор психологічних наук, професор

Тарасун В.В.

доктор педагогічних наук, професор

Сак Т.В.

доктор психологічних наук, професор

Федоренко С.В.

доктор педагогічних наук, доцент

Миронова С.В.

доктор педагогічних наук

Гаврилов О.В.

доцент, кандидат педагогічних наук

Липа В.О.

кандидат педагогічних наук, професор

Шевцов А.Г.

доктор педагогічних наук, професор

Манько Н.В.

кандидат педагогічних наук, доцент

Кравченко Р.І.

Науково-практичний журнал «Корекційна педагогіка.

Омельянович І.М.

Вісник Української асоціації корекційних педагогів. —

Потамошнева О.

2012. — №2/ Scientific-practical journal “Special
pedagogic. Bulletin of Ukrainian association of special
pedagogues” — 2012. — #2.

Засновник — ВГО «Українська асоціація корекційних

педагогів».

Адреса редакції: 01054, м. Київ, вул. Тургенівська 8/14
(12 поверх).

Тел./факс (044) 486-80-38, тел. 486-23-02
E-mail uasp@ukr.net

Періодичність — два рази на рік.

Для членів УАКП розповсюджується безкоштовно.

Друкується мовою авторського оригіналу (українською,
російською).

Рекомендовано до друку Конференцією УАКП

(протокол №2 від від 26.10.2006)

Свідоцтво про Державну реєстрацію друкованого засобу
масової інформації КВ №12361-1245 від 02.03.2007 р.

Статті публікуються за редакцією авторів.

Виготовлення оригінал-макета та друк

ТОВ «ДІА» м. Київ, вул. Васильківська, 45, оф. 400

Свідоцтво про внесення в Державний реєстр видавців

ДК №1149 від 12.12.2002 р.

УДК: 376.1-056.264:615.851.5:78

ВПЛИВ МУЗИКОТЕРАПІЇ НА РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ

Н.В. БАЗИМА, О.В. МОРОЗ *Інститут корекційної педагогіки та психології НПУ імені М.П. Драгоманова*

У статті розглядається поняття арттерапії, зокрема музикотерапії, як одного з її видів, обґрунтовується зв'язок музики з мовленням.

А також розкриваються особливості розвитку мовлення дітей з аутизмом за допомогою музикотерапії.

Ключові слова: арттерапія, музикотерапія, аутизм, музика.

В статье рассматривается понятие арттерапии, в частности музыкаотерапии, как одного из ее видов, обосновывается связь музыки с речью. А также раскрываются особенности развития речи у детей с аутизмом с помощью музыкаотерапии.

Ключевые слова: арттерапия, музыкаотерапия, аутизм, музыка.

The article covers the concept of arttherapy and music therapy in particular as one of its forms.

The interconnection between music and speech development is described. The author describes special feature in speech development of autistic children using means of music.

Key words: art therapy, music therapy, autism, music.

Проблема мовленнєвого розвитку та значення спілкування у розвитку мовлення є предметом дослідження багатьох відомих науковців, таких як Б. Ананьев, Т. Ахутіна, М. Жинкін, О. Запорожець, І. Зимня, О. Леонтьєв, М. Лисіна, В. Лубовський, О. Лурія, А. Рузька, Л. Цветкова, М. Шеремет та ін.

Аналізуючи дослідження науковців щодо мовленнєвого розвитку дітей з аутистичними порушеннями (О. Аршатський, О. Аршатська, О. Баєнська, В. Башина, О. Богдашина, К. Лебединська, Т. Морозова, С. Морозова, О. Нікольська, Л. Нурієва, Н. Сімашкова, Л. Шипіцина, Д. Шульженко, М. Шеремет та ін.), визначаємо порушення комунікативної функції мовлення, що проявляється як у нездатності повноцінно сприймати вербалну інформацію (слабкість або повна відсутність реакції на мовлення дорослого поряд з підвищеною чутливістю до немовленнєвих звуків, нерозуміння простих побутових інструкцій і зверненого мовлення) так і у неможливості адекватно формувати мовленнєве висловлювання та взаємодіяти з оточуючими людьми відповідно до ситуації.

Аутизм — тяжке порушення розвитку, що характеризується значними недоліками у формуванні соціальних і комунікативних зв'язків із реальністю; проявляється в зосередженості на власних переживаннях, обмеженні спілкування з іншими людьми, а також проявами стереотипних інтересів [4].

Термін «аутизм» вперше застосував Е. Блейлер (1991), який першим застосував його для визначення категорії егоцентричного мислення при шизофренії [6, с. 16].

Порушення мовлення займають визначне місце серед характерних ознак раннього дитячого аутизму, що відображають несформованість комунікативної поведінки. Дослідники (О. Баєнська, В. Лебединський, М. Ліблінг, О. Нікольська, Д. Шульженко та ін.) підkreślують зв'язок мовленнєвих порушень з дефіцитом психічної активності і дисоціацією між акустичною та смисловою сторонами мовлення [6, с. 197–199]. Д. Шульженко [7] наголошує на ефективності арттерапевтичних (лікування мистецтвом) методик, зокрема вокалотерапії як її складової в роботі з дітьми з аутизмом.

Беручи до уваги варіативність проявів аутизму та орієнтуючись на принципи індивідуального та диференційного підходів у процесі навчання, виховання та корекції психічних і мовленнєвих порушень у дітей з аутистич-

ними порушеннями, ми передбачаємо, що з дільницею даної категорії можна використовувати як допоміжні засоби нетрадиційні методи корекційної роботи, зокрема, методи арттерапії (музикотерапії).

Як самостійний напрям у лікувально-реабілітаційній, педагогічній та соціальній роботі арттерапія налічує всього декілька десятиліть своєї історії. У якості емпіричного методу арттерапія почала формуватися в середині ХХ століття, коли отримав широку популярність внаслідок поширення досвіду роботи деяких художників і артпедагогів. Наприклад, А. Хілл (Великобританія) намагався заалучити пацієнтів різних лікувальних установ до заняття образотворчим мистецтвом. Приблизно в той же час ряд психотерапевтів (М. Наумбург, США та ін.) з психоаналітичною підготовкою почали застосовувати нові форми взаємодії, що здійснювалися через роботу з образотворчою продукцією [6, с. 11–12].

Арттерапія з точки зору спеціальної освіти розглядається як синтез декількох галузей наукового знання (мистецтва, медицини та психології), а в лікувальній і психокорекційній практиці як сукупність методик, побудованих на застосуванні різних видів мистецтва у своєрідній символічній формі і дозволяють за допомогою стимулювання художньо-творчих (кreatивних) проявів дитини з порушеннями психофізичного розвитку здійснити корекцію порушень психосоматичних, психоемоційних процесів і відхилень в особистісному розвитку (Т. Добровольська, Л. Комісарова, І. Левченко, З. Ленів, Е. Медведєва).

Музикотерапія — це окремий напрямок арттерапії, що здійснює значний психотерапевтичний вплив на емоційну сферу дитини; це психотерапевтичний метод, який використовує музику у якості лікувального засобу.

Тобто, музикотерапія — це вид арттерапії, де музика використовується з лікувальною або корекційною метою. На сьогодні музикотерапія є цілим психокорекційним напрямком (в медицині та психології), що має у своїй основі два аспекти впливу: психосоматичний (в процесі якого здійснюється лікувальний вплив на функції організму) і психотерапевтичний (в процесі якого за допомогою музики здійснюється корекція відхилень в особистісному розвитку, психоемоційному стані і т.п.) [2, с. 127].

Дієвість музикотерапії науково доведена, оскільки визначено, що коливання звукових хвиль, що створюються певними поєднаннями звуків різних музичних інструментів, мелодіями, викликають відповідний резонанс в мозку людини, що впливає на ряд мозкових функцій і допомагає при лікуванні широкого спектру захворювань. Встановлено (В. Бехтерев, В. Грінер, С. Гайнфілд, І. Догель, К. Кенінг, Д. Корнінг, В. Петрушин, І. Тарханова), що народні наспіви слугують універсальним засобом для фізичної та психічної релаксації; твори Й. Баха, Ф. Мендельсона, В. Моцарта П. Чайковського, Ф. Шопена, Ф. Шуберта, завдяки їх ліричній мелодійності, мають релаксаційний вплив, допомагають в подоланні стресу.

Перші спроби наукового пояснення феномена лікування музикою відносяться до XVII ст., а широкі експериментальні дослідження — до XIX ст. Великого значення музиці в системі лікування психічно хворих надавали В. Бехтерев, Л. Брусиловський, І. Догель, С. Консторум, С. Корсаков, Л. Мадель, В. Петрушин, Г. Шипулин, С. Шушарджан, які досліджували лікувальний та корекційний вплив музикотерапії.

Музикотерапію використовують у різних країнах світу для лікування та профілактики широкого спектру порушень: відхилень у розвитку, поведінкових порушень, сенсорного дефіциту, психосоматичних захворювань, афазії, аутизму. Дослідники в області музикотерапії відзначають широкий діапазон ефективності її застосування: розвиток комунікативних навичок та реабілітація пацієнтів з органічними ураженнями нервової системи (Д. Алвін, Е. Үорік., 2004; М. Humpal, 2007; Е. Kwak, 2007; З. Ленів, 2008; D. Keith, 2009; D. Walworth, 2009; J. Standley, O. Swedberg, 2011).

Розрізняють активний та рецептивний (пасивний) види музикотерапії.

Активна музикотерапія (Г. Алвін, У. Коффер, П. Нордофф, К. Роббінс) передбачає активне включення особи в музикотерапевтичний процес шляхом співу (вокалотерапія), рухів (кінезотерапія) або гри на музичних інструментах. Важливе значення має вокалотерапія, що забезпечує корекцію порушених мовленнєвих функцій, а також навчання основам діафрагмального типу дихання, що є основою для формування мов-

лення дитини. Основною метою активної музикотерапії є інтеграція індивіда в соціальні групи, тому в музичному супроводі добре відпрацьовуються різні комунікативні навички.

Рецептивна (пасивна) музикотерапія характеризується тим, що музичний вплив може здійснюватися в процесі прослуховування спеціально створених аудіомузичних програм [2, с. 127–128]. А. Шмольц пропонує використовувати рецептивну музикотерапію для «звільнення» пацієнта від вербальної ізоляції й підготовки до лікувального і психічного впливу безпосередню імпровізацію найпростіших музичних динамічних і ритмічних елементів гри [1, с. 185].

Відомо, що музика і мова використовують одні й ті самі засоби перенесення й сприймання акустичних сигналів тими самими органами. У сприймаючій і відтворюючій діяльності беруть участь однаковою мірою рухові (пірамідні) й слухові шляхи, ядра аферентних і еферентних нервів мозку, а також ретикулярна формація, лімбічна система. Скронева звивина має аудитивну функцію при прослуховуванні музики і мови. Зв'язок між музикою і мовою будється на спільних акустичних і виразних елементах, таких як ритм, мелодія, гармонія, гучність, динаміка, акцент і просодія (З. Матейова, С. Мащуря) [1, с. 79, 81].

Як свідчать дослідження (О. Баєнська, В. Башина, К. Лебединська, О. Нікольська, Л. Шипіцина, Д. Шульженко, М. Шеремет та ін.), часто діти з аутизмом є дуже чутливими до музики, у них може бути розвинений музичний слух та почуття ритму, вони можуть тривалий час слухати музику, а також самі створювати мелодію на музичному інструменті.

За допомогою музичних засобів (співу та грі на музичних інструментах) дитина вчиться диференціювати мовленнєві та не мовленнєві звуки, локалізувати звук у просторі, визначати джерело звуку, співвідносити інструмент та його звучання. А також музика ефективно сприяє розвиткові почуття ритму, ритмічності рухів, мовлення. На думку Б. Теплова, ритм музичного твору, з одного боку, впливає на емоційну сферу дитини, а з іншого, його сприймання супроводжується своєрідною руховою активністю. Дитина під час прослуховування музичного твору легше включається в загальну діяльність (починає

співати або танцювати з усіма або уважно вслухатися, спостерігати за процесом). Психофізіологічні дослідження виявили виникнення мікрорухів м'язів артикуляційного апарату й всього тіла під впливом музики (Л. Благонадежина, А. Готсадінер, Б. Теплов). Медичні дослідження показують, що при прослуховуванні музики змінюються темп дихання, пульс, активність роботи головного мозку (А. Готсадінер, В. Мясищев) [5].

За допомогою сумісного співу та музичних ігор корекційний педагог може стимулювати активне мовлення дитини з аутизмом. Оскільки невимушений характер занять допомагає знизити контроль за мовленням (А. Битова, 1999). Діти починають співати або проговорювати прості слова з приспіву пісні, що дозволяє логопеду працювати з дитиною на новому рівні. Під час співів ведеться робота з розвитку мовленнєвого та співочого дихання, голосу, інтонації [5].

І. Броун (1973) вказує, що при використанні музикотерапії у роботі з дітьми з психофізичними порушеннями та дітьми з відхиленнями у поведінці досить дієвими виявилися співи, які поєднувались з різними видами діяльності.

В. Башина (1999) зазначає, що після освоєння рухів під музику, поєднання їх зі співом представляє нові труднощі для дитини з аутизмом. Якщо танець сполучений зі співом, то спів, як правило, згасає, рух стає домінуючим. Разом з тим, після засвоєння усіх компонентів завдання виявляється, що чим більше аналізаторів дитини підключено до засвоєння завдання, тим більше шансів на можливість їх міцного запам'ятовування. Звідси необхідне поступове напрацювання складніших музичних ігор, танців, пісень з постійним повтором, у послідовному порядку їх виконання, з поступовим їх введенням, підкріпленим багаторазовим показом [3, с. 110–111].

В. Башина (1999) відмічає, що музичні звуки мають величезний вплив на розвиток емоційної сфери дитини. Деякі діти з аутизмом погано сприймають мовленнєві звуки і не спираються на них у своїй діяльності, зазнають великих труднощів не тільки в диференціації звуків, але і в осмисленні їх значущості. Це перешкоджає правильному орієнтуванню в просторі. Корекційна робота на музичних заняттях з урахуванням розвитку музичного слуху у аутистів веде до

розвитку мовленнєвого слуху, так само, як і за допомогою спеціальних дидактичних ігор [3, с. 108–109].

Таким чином, можна прийти до висновку, що при правильному виборі музичного матеріалу можна здійснювати опосередкований вплив на психофізіологічний стан дитини (заспокоїти або навпаки спонукати до співу, рухів, гри на музичних інструментах). Використання музикотерапії може мати позитивний вплив на дітей з аутизмом у випадках психогенно обумовлених поведінкових, мовленнєвих розладів з корекційною та лікувальною метою, для зниження рівня тривожності та агресивності, покращення емоційного стану, коригування настрою.

Отже, можна зробити припущення, що музика дає широкі можливості для впливу

на процес породження мовлення. В останні роки музикотерапія частіше використовується як засіб реабілітації, оскільки, через фізіологію дитини корисно впливає на тілесний рівень та емоційний стан дитини. Крім того, музика може виступати засобом безпосереднього спілкування у випадках, коли спілкування з якихось причин ускладнене (дитячий аутизм), а також як доступна хворому форма активності, з метою стимулювання самоконтролю рухів, пози та ін.

У процесі корекційної роботи з дітьми, які мають аутистичні порушення, використання методів музикотерапії може позитивно вплинути на побудову взаємодії дитини з оточуючими, розвиток комунікативної функції, та формування мовленнєвої активності.

Література

1. Антонова-Турченко О.Г., Дробот Л.С. Музична психотерапія. Посібник- хрестоматія. — К., 1997.
2. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании: Учебник для вузов / Е.А. Медведева, И.Ю. Левченко, Л.Н. Комисарова, Т.А. Добровольская. — М.: Академия, 2001. — 248 с.
3. Башина В.М. Аутизм в детстве. — М.: Медицина, 1999. — 240 с.
4. Дефектологічний словник: навчальний посібник / За редакцією В.І. Бондаря, В.М. Синьова. — К.: «МП Леся», 2011. — 528 с.
5. Место музыкальной терапии в системе помощи ребенку с нарушениями развития / А.Л. Битова, И.С. Константинова, А.А. Цыганюк // Воспитание и обучение детей с нарушениями развития. — 2007. — № 6. — С. 54–63.
6. Практикум по арт-терапии / Под ред. А.И. Копытина. — СПб.: Питер, 2001. — 448 с.
7. Шульженко Д. І. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей: Монографія. — К., 2009. — 385 с.

УДК: 159.973 : 331.53

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОСЛІДОВНОСТІ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСІБ З ВАДАМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ (Завершальний етап)

Ю.О. БИСТРОВА кандидат психологічних наук, доцент
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

Одна з найскладніших проблем, яка постає перед учнем старшої школи, — вибір майбутньої професії. Вирішення її є важливим завданням як для юної особистості, так і для батьків, вчителів і вихователів: від правильного вибору професії залежить успіх людини в житті, її самореалізація [2].

В статті висвітлено проблему організації психологічного супроводу на завершальному етапі забезпечення наступності в процесі професійної соціалізації

ЗМІСТ CONTENTS

СЛОВО РЕДАКТОРА ■ 2 EDITOR'S COLUMN

НОВИНИ

NEWS

- Перша всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми ортопедагогіки та ортопсихології»
Святкування міжнародного Дня логопеда
Установчі збори ГО «Арт-терапевтична асоціація»
Міжнародна наукова конференція «Удосконалення методів діагностики та корекції порушень мовлення у дітей з різними варіантами дизонтогенезу»
До уваги логопедів
- 3 The First All-Ukrainian Scientific and Practical Conference «Current problems of the Orthopedagogics and Orthopsychology»
■ 4 Speech Therapists' Day in Lviv
■ 5 The founding meeting of the NGO «Art-therapeutic Association»
■ 5 International scientific conference «Improvement of methods of diagnostics and correction of speech disorders of children with different disabilities»
■ 5 To the attention of speech therapists

НАУКА — ПРАКТИЦІ

FROM SCIENCE INTO PRACTICE

- Наталія БАЗИМА, Ольга МОРОЗ
Вплив музикотерапії на розвиток мовлення у дітей з аутизмом
Юлія БИСТРОВА
Забезпечення послідовності в процесі професійної соціалізації осіб з вадами психофізичного розвитку (Завершальний етап)
Лія КАЛІННИКОВА, Тетяна ТИМЧАК
Особливості полової ідентичності підростков, воспитуваних у умовах спеціального интернату
Юлія КОЛОМІЄЦЬ, Юлія ЗАЩИПАСЬ
До проблеми механізмів заїкання
Оксана КАЧУРОВСЬКА
Дистанційна освіта як одна із форм формування інформаційної компетентності майбутніх учителів-логопедів до роботи в умовах інклюзивного освітнього простору
Діна ШУЛЬЖЕНКО
Аутистичні ознаки в структурі особистості, осіб з первазивними порушеннями
- 6 Natalia BAZYMA, Olga MOROZ
Influence of music therapy on development of speech of children with autism
■ 9 Yulia BYSTROVA
Providing consistency in the process of professional socialization of individuals with disabilities (Final stage)
■ 17 Lya KALINNIKOVA, Tatyana TYMCHAK
Special features in gender identity of teenagers raised in the specialized boarding schools
■ 25 Yulia KOLOMIETS, Yulia ZASHCHYPAS
To the issue of mechanisms of stuttering
■ 30 Oksana KACHUROVSKA
Distance education as one of the forms of development informational competence of future teachers — speech therapists working in inclusive educational settings
■ 35 Dina SHULZHENKO
Autistic features in the structure of personality of individuals with pervasive disorders

АНОНСИ

ANNOUNCEMENT

Інформаційні повідомлення ■ 41 Information